

2023: Vol 4, Nr 2

doi: 10.24834/jotl.4.2.873

OMTANKE SOM UTGÅNGSPUNKT VID AKADEMISK HANDLEDNING

Mikael Mangold

RISE, Urbana studier, Malmö Universitet, mikael.mangold@ri.se

Sammanfattning svenska

Det är under all kritik att så många doktorander mår dåligt och inte färdigställer sina avhandlingar. Vi mer seniora akademiker har ett medmänskligt ansvar för att etablera strukturer som tar hand om våra kollegor. I denna reflektion argumenterar jag för att omtanke om doktorandens utveckling bör vara en utgångspunkt i handledningsarbetet. Med hjälp av omtanke blir det enklare att hitta rätt nivå för krav och mål, erkänna brister i handledarskapet, tala om problem i rådande maktrelationer, hantera utmaningar från den våldsamma akademien, med mera. Att bry sig om doktorandens utveckling innebär många olika saker under resans gång. Även om det i texten konkretiseras vad omtanke om doktorandens utveckling kan innebära, så är poängen snarare att det blir enklare att inse vad god handledning är ifall omtanke om doktorandens väl är en utgångspunkt i handledningsarbetet.

Nyckelord: Omtanke, handledarskap, doktorander

Inledning

I denna reflektion vill jag argumentera för att omtanke om doktorandens utveckling bör vara en utgångspunkt i handledningsarbetet. Inom akademien arbetar vi med nya idéer som vi själva utvecklar och som vi måste försvara i formaliserade granskningsprocesser och presentationer. Det är ibland en hård värld, på olika sätt (Mattsson, 2012). Att ta de första stegen och bli del av den akademiska världen är en svår process för de flesta av oss. Att ha någon erfaren som är på ens sida under de första stegen är ofta avgörande såväl för forskningen som för ens välmående. Syftet med reflektionen är att först argumentera för tesen, sedan utveckla den och slutligen exemplifiera vad omtanke om doktoranders utveckling kan innebära.

Omtanke som utgångspunkt i handledningsarbetet

Det är under all kritik att så många doktorander mår dåligt och inte färdigställer sina avhandlingar. Vi mer seniora akademiker har ett medmänskligt ansvar för att etablera strukturer som tar hand om våra kollegor. Det är också en stor förlust av kunskaper att så många doktorander inte blir klara eller väljer att inte fortsätta arbeta inom sitt expertisområde efter doktorandtiden. Omtanke om våra doktoranders utveckling behöver vara utgångspunkt såväl i handledningsarbetet som i designen av strukturer för doktorandstudier.

I litteraturen omnämns dock sällan omtanken explicit. Även om idén om handledarens omtanke om studentens utveckling passar väl in i litteraturen kring handledning, är det svårt att generellt beskriva den typen av idéer i akademisk litteratur. Det kan tyckas oprofessionellt, och framförallt bortom vad som kan krävas av en handledare, att gå in på handledarens känslomässiga engagemang. Ett undantag är *Empati – teoretiska och praktiska perspektiv* av Bohlin och Håkansson Eklund (2013), där omtanke istället får stå i fokus.

Denna reflektion baserar sig på kursarbeten i två kurser om akademiskt handledarskap vid Malmö universitet: *Supervision in Postgraduate Programmes* och *Att handleda uppsatser och självständiga arbeten på grund och avancerad nivå*. Kurslitteraturen i kurserna är *Doctoral supervision* (Brodin et al. 2020) respektive *Handledning i praktiken* (Magnusson & Zackariasson, 2021). Magnusson och Zackariasson (2021) diskuterar känslor relativt långtgående. Oftast är det studentens känslor som är i fokus, men det finns också avsnitt där handledarens känslor får utrymme. I boken nämns dock inget explicit om handledarens känslomässiga omtanke om studentens akademiska utveckling. Ändå skulle många arbetsmässigt svåra situationer kunna bli enklare ifall handledningen inleddes med ett känslomässigt ställningstagande för studentens utveckling. Det blir i enlighet med Mattsson (2012) enklare att bygga en relation, hantera känslomässiga aspekter av handledning, hitta rätt nivå för krav och mål, erkänna brister i handledarskapet, tala om problem i rådande maktrelationer och hantera utmaningar från den våldsamma akademien.

Stöttande, i bemärkelsen ”scaffolding” är ett grundläggande begrepp i teoribildningen kring handledarskap. Det kan på flera sätt relateras till omtanke om studentens utveckling – att stötta medan någon utvecklar sin självständighet. Omtanken finns implicit med när liknelser med barnets utveckling görs: ‘Scaffolding represents the kind and quality of cognitive support which an adult can provide for a child’s learning, which anticipates the child’s own internalisation of mental functions.’ (Mercer 1994,

citerad i Hammond & Gibbons, 2001, s. 15) Men liknelser mellan föräldraskapet och handledarskapet för doktorander har brister, framförallt genom att det kan förminska doktoranden.

Skillnaden mellan handledarens och examinatorns olika roller kan tydliggöras med perspektivet att handledaren uttalat är på den handleddes sida. Handledaren är en erfaren akademiker som är på studentens sida, medan examinatorn ska göra en distanserad bedömning som säkerställer akademisk kvalitet. Min erfarenhet från undervisningsarbetet under min egen doktorandtid är dock att det utifrån en personalteknisk motivering kan slarvas med denna gränsdragning i vissa kurser och moment. Detta är olyckligt och tyder på att det ibland saknas en grundläggande förståelse för de olika rollerna.

Det finns naturligtvis även arbetsgivaraspekter på handledning, eftersom handledning tar mycket arbetstid. Här finns en spänning som behöver hanteras efter de förutsättningar och behov som föreligger. Omtanke bör få ta tid, tid som inte bör reduceras trots hårda ekonomiska ramar. Jag arbetar på RISE (Rise Research Institutes of Sweden) och där finns inget formellt kollegialt samarbete om doktorander eller handledning av doktorander. Så länge pengarna rullar in på kontot är cheferna glada. Som tur är har vi i min grupp fått in gott om medel, vilket har möjliggjort ordentligt med tid för handledning och för explicita samtal såväl om handledarrollen som om omtanken i sig.

Vidare utveckling av omtanke som grund för handledning av doktorander

En försvårande aspekt är att omtanke kan vara ett verktyg för att utöva makt. När du påstår att du bryr dig gör du dig själv svårare att kritisera. Dina ideal kan användas som skydd för dina tillkortakommanden som handledare eller välgörare. Doktorandstudierna är en process. Vid något tillfälle brukar doktoranden bryta sig loss / rebellera / börja bestämma själv. Detta är en del av processen att bli oberoende forskare och expert inom sitt eget område. En handledare som är omtänksam kan göra det svårare för doktoranden att bryta sig loss. Öppna och ärliga samtal, både om den omtänksamma aspekten av handledningen och om aspekterna av att bryta sig loss, kan underlätta.

Ett tyvärr alltför vanligt scenario är att doktoranden börjar må dåligt under utbildningen. Hur bör handledaren hantera en sådan situation? Med en utgångspunkt i omtanke om doktoranden är det rimligt att dra slutsatsen att jag som handledare bör erbjuda känslomässigt stöd. Men detta är inte nödvändigtvis vad som är bäst för doktoranden och doktorandens utveckling. Ifall de dåliga känslorna är nära kopplade till arbetet måste handledaren agera, men om känslorna snarare handlar om andra saker finns det också risk att relationen påverkas ifall handledaren tar en aktiv roll i doktorandens känslomässiga mående. Känslor är inte enkelt åtskiljbara och det finns stora risker att göra misstag som påverkar handledarskapet, något som går att likna vid andra nära relationer där en person mår dåligt. Doktoranden kan rekommenderas att vända sig till befintliga stödstrukturer för personal som mår dåligt, som Previa till exempel. Doktorandkollegor, kollegor, familj eller vänner kan också vara viktiga personer för att hjälpa en doktorand som mår dåligt. Öppna och ärliga samtal kan tyckas vara verktyg som kan användas under handledningen, men återigen, de kan också försvåra framtida utveckling och relationen mellan handledaren och doktoranden.

Under kursen om handledning av doktorander vid Malmö universitet förvånades jag över att höra om hur arbetet med ISP (Individuell studieplan) bedrivs och tolkas på Malmö universitet. ISP-arbetet presenterades inte som hur jag är van att arbeta med ISP. För mig är ISP-arbetet något som är kopplat till att säkra doktorandens utveckling på ett konkret sätt då det är formaliseringen av det stöd

Mangold, M.

doktoranden har rätt till (främst rätten att gå akademiska kurser och få tid att ägna åt forskning). Under kursen introducerades ISP-arbetet snarare som ett verktyg för handledaren att säkerställa att doktoranden gör det hen ska. Den irritation över ISP, som en onödig administrativ börda, som Mats Greiff uttryckte under en föreläsning i kursen, är mer förståelig för mig om vi istället tänker på ISP som ett kontrollverktyg. Här efterlyser jag dock ett omtag. Jag tycker det finns många fördelar med att istället använda ISP som ett skydd för doktoranden, men jag inser att jag här är ute på tunn is och att det säkert skulle krävas organisatoriska förändringar vid Malmö universitet om ISP i stället skulle användas på detta sätt. Exempelvis krävs endast handledarens och prefektens signaturer för att en doktorands ISP ska gälla vid Malmö universitet. En ISP som skyddar doktoranden borde endast börja gälla efter det att även doktoranden har skrivit under.

Konkretiserande av vad det innebär att som handledare ha omtanke

Utifrån mina egna erfarenheter av handledning av doktorander har jag med utgångspunkt i omtanke satt samman följande numrerade listor med strukturer för doktorandprojekt. Viktigt att tillägga är dock att ämnesdiscipliner skiljer sig åt och att listorna med strukturer kan vara mindre lämpade i vissa forskningsdiscipliner.

I förberedelserna inför doktorandprojektet, redan när ansökningar om finansiering skrivs, sätts förutsättningarna för doktorandprojektet. Redan innan vi vet vilken person vi ska anlita bör vi bry oss om vilka förutsättningar vi ger med projektupplägget:

1. Först och främst bör projektet ha konkret vetenskaplig och samhällsrelaterad relevans.
2. Hela finansieringen för doktorandprojektet bör finnas, till en nivå så att doktoranden kan fokusera enbart på forskningen.
3. Helst bör projektet innehålla unika data som i sig är relevanta för publicering. Detta säkerställer en snabbare start och ger möjlighet till utveckling som bygger på tidigare arbete.
4. Planer för backup bör finnas för doktorander vars projekt är baserade på projektidéer med större risk för misslyckande.

När doktorandprojektet startar finns några konkreta första steg:

1. Om möjligt, låt projektet börja med en masteruppsats. Då kan:
 - a) risken för felrekrytering minimeras.
 - b) doktoranden få en flygande start, där masteruppsatsen är en akademisk produkt som måste vara klar inom de första sex månaderna. Dessutom bör examensarbetet vara möjligt att publicera som första akademiska artikel.
 - c) projektet får en bra start med ytterligare resurser.
2. Som handledare är det särskilt viktigt att i början lägga ner mycket tid, med täta möten för att få igång projektet och svara på små och grundläggande frågor som doktorander brukar ha.
3. Introduktion till nätverk av doktorander. Doktorandkåren kan vara ett exempel, Doktorandnätverket PhD Pub i Göteborg kan vara ett annat.

Några allmänna punkter som lades till utifrån kurslitteraturen (Brodin et al., 2020; Daugherty, 2011; Ray, 2007; Sverdlik et al., 2018):

Ta ordentligt med tid för handledning, tillräckligt med tid för att doktoranden ska känna sig omhändertagen.

Diskutera doktorandprocessen, maktstrukturer, akademiskt arbete, de olika kulturerna inom akademien. Gör det du lovade att göra.

Var redo att ta ett steg tillbaka när doktoranden är redo att bli mer självständig.

Var redo att försvara doktoranden mot externa krav.

Var redo att hjälpa doktoranden i dennes akademiska strävan efter doktorandstudierna, även om det kan vara en förlust för projektet eller institutionen.

Att ta hand om doktorandens utveckling innebär många olika saker under resans gång. Listorna ovan är inte kompletta. Min poäng är snarare att det blir enklare att inse vad god handledning är ifall omtanke om doktorandens väl är en utgångspunkt i handledningsarbetet.

En fara med omtanke

Jag vill avsluta denna reflektion med att rikta mig till er inom akademien som primärt handleder stora grupper och inte kan påverka satta ekonomiska ramar. Det är inte rättvist att lägga emotionellt ansvar för studenters utveckling på handledaren, speciellt inte när en handledare har ansvar för mycket stora grupper av studenter. Ibland behöver handledaren kunna slå ifrån sig och säga att det är upp till studenterna att tillgodogöra sig utbildningen. Vidare tror jag att risker för att lärare och handledare bränner ut sig ofta bottnar i en konflikt mellan deras känslomässiga engagemang för studenters utveckling och de ekonomiska begränsningar som finns.

Konklusioner

I denna reflektion argumenterar jag för att omtanke om doktorandens utveckling bör vara en utgångspunkt i handledningsarbetet. Att bry sig om doktorandens utveckling innebär många olika saker under resans gång, men att ha omtanke för doktorandens välbefinnande som utgångspunkt gör det enklare att hitta rätt nivå för krav och mål, erkänna brister i handledarskapet, tala om problem i rådande maktrelationer och hantera utmaningar från den "våldsamma" akademien. Det är viktigt att se till doktorandens utveckling inom forskningen men också att se till doktorandens välbefinnande. Med omtanke som utgångspunkt blir det lättare att inse vad god handledning är. Reflektionen syftade till att utveckla argument för detta och ge exempel på vad omtanke om doktoranders utveckling kan innebära i praktiken.

Om författaren och författarens utgångspunkt. Jag, Mikael Mangold, tog kursen *Supervising Research Students* på Chalmers tekniska högskola 2018. Under 2022 tog jag kurserna *Att handleda uppsatser och självständiga arbeten på grund och avancerad nivå* och *Supervision in Postgraduate Programmes* vid Malmö universitet. Tankarna i denna reflektion är delvis utvecklade under kurserna

Mangold, M.

jag gått, men framförallt i arbetet med handledning inom akademien och framförallt i handledningsprocesser med doktorander.

Referenser

- Bohlin, H. & Håkansson Eklund, J. (2013). Empati: Teoretiska och praktiska perspektiv. Studentlitteratur.
- Brodin, E., Lindén, J., Sonesson, A. & Lindberg-Sand, Å. (2020). Doctoral supervision in theory and practice. Studentlitteratur AB.
- Daugherty, E. L. (2011). The public relations internship experience: A comparison of student and site supervisor perspectives. *Public Relations Review*, 37(5), 470–477. <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2011.09.010>
- Hammond, J. & Gibbons, P. (2001). What is scaffolding? I J. Hammond (Ed.), *Scaffolding: Teaching and Learning in Language and Literacy Education* (s. 15–26). Primary English Teaching Assoc.
- Magnusson, J. & Zackariasson, M. (2021). Handledning i praktiken: Om studenters självständighet och akademiska litteracitet. Studentlitteratur AB.
- Mattsson, T. (2012). Den våldsamma akademien: Makt, hierarki och konkurrens inom forskarutbildningens väggar. *Högskolepedagogisk Debatt*, 2(2), 79–91.
- Ray, S. (2007). Selecting a doctoral dissertation supervisor: Analytical hierarchy approach to the multiple criteria problem. *International Journal of Doctoral Studies*, 2, 023–032. <https://doi.org/10.28945/55>
- Sverdlík, A., Hall, N. C., McAlpine, L. & Hubbard, K. (2018). The PhD experience: A review of the factors influencing doctoral students' completion, achievement, and well-being. *International Journal of Doctoral Studies*, 13, 361–388. <https://doi.org/10.28945/4113>